

TA'LIMNI BOSHQARISH JARAYONIDA INSON OMILI VA KAPITALI

M.U.Ne'matova

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Raqamli iqtisodiyot fakulteti talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada muallif tomonidan bugungi kundagi ta'limni boshqarish jarayonida inson omili va kapitalining o'рни, unga bo'lgan talab va takliflar, shuningdek, jahon malakatlarida inson kapitaliga talab va uning ortishi haqida turli xil fikrlar yuritilgan va ulardagi aynan e'tibor qartilgan muammolar va sohalar yuzasidan takliflar kiritilgan. Shundan kelib chiqilgan holda, yurtimiz kelajagida inson omili va kapitalining roli haqida takliflar berilgan va xulosa keltirilgan va ta'limni boshqarishdagi boshqaruvchining o'рни va u ega bo'lishi kerak bo'lgan xususiyatlar haqida fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *inson kapitali, inson omili, o'quv dasturlari, kasbiy rivojlanish, mehnat bozori, boshqaruv, sarmoya, intizom, rahbarlik.*

KIRISH

Inson va uning qobiliyatlari, bilim, malakasi har qanday jamiyat farovonligi va davlat iqtisodiy taraqqiyotining asosiy omiliga aylangan bugungi kunda O'zbekistonda ham inson kapitali, shubhasiz, ijtimoiy iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishi sifatida namoyon bo'lmoqda. Chunki inson kapitalini rivojlantirish — innovatsion iqtisodiyot, bilimlar iqtisodiyoti, investitsiyalar, global axborot tizimlari, eng yangi texnologiyalar va biznesning yangi shakllarini rivojlantirishning zarur sharti sanaladi. Ta'lim sanoati murakkab va dinamik tizim bo'lib, u talabalar, ota-onalar, o'qituvchilar va ma'murlar kabi turli manfaatdor tomonlar o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni o'z ichiga oladi. Ta'limni boshqarish sifatli ta'limni ta'minlash bilan bog'liq turli jarayonlarni rejalashtirish, tashkil etish, boshqarish va nazorat qilish jarayonini anglatadi. Ta'limni boshqarish jarayonining muvaffaqiyatida inson omillari va kapital hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Inson kapitali (ing. human capital) — bu inson va umuman jamiyatning turli ehtiyojlarini qondirish uchun ishlatiladigan bilimlar, ko'nikmalar to'plami. Inson potensialini tashkil etuvchi turli xususiyatlar ichida, inson kapitali aynan daromadlarning o'zgarishiga ta'sir ko'rsatuvchi xususiyatlarni ifodalaydi, shu jihatdan inson kapitali ishchining maxsus ta'lim, kasb-hunarga tayyorlash va ishlab chiqarish tajribasi asosida to'plangan bilimlari, ularni amalda qo'llashi va mahoratini o'z ichiga oladi.

Dunyo tajribasi va amaliyoti shuni ko'rsatmoqdaki, aynan inson kapitaliga investitsiya yo'naltirishni ustuvor vazifa sifatida tanlagan mamlakatlar yuksak taraqqiyotga erishmoqda. Chunonchi, rivojlangan mamlakatlarda ta'limning to'liq

sikliga investitsiya kiritishga, ya'ni, bola 3 yoshdan 22 yoshgacha bo'lgan davrda uning tarbiyasiga sarmoya sarflashga katta e'tibor beriladi[1].

Metodologiya

Birinchiidan, ta'limni boshqarish jarayonida inson omili ta'lim xizmatlarini rejalashtirish va ko'rsatishda ishtirok etadigan inson resurslarini anglatadi. Bularga o'qituvchilar, yordamchi xodimlar, ma'murlar va siyosatchilar kiradi. Boshqa tomondan, inson kapitali bu shaxslarning ta'lim tizimiga kiritadigan bilim, ko'nikma va qobiliyatlarini anglatadi. Ta'lim muassasasining muvaffaqiyatini belgilashda inson kapitalining sifati va ta'lim omillari katta rol o'ynaydi.

Ikkinchiidan, inson kapitali sifati va ta'lim omili tegishli va samarali o'quv dasturlari va ta'lim natijalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar va o'quv dasturlarini ishlab chiquvchilar maktablarda o'quv dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish uchun mas'uldirlar. Ular o'quv dasturining dolzarb, samarali va talabalar, mehnat bozori va iqtisodiyot ehtiyojlariga mos kelishini ta'minlash uchun yuqori darajadagi texnik va kasbiy malakani talab qiladi.

Uchinchiidan, ta'limni samarali olib borishda inson kapitali va ta'lim omili hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'qituvchilar va yordamchi xodimlar talabalarga sifatli ta'lim berish uchun yuqori darajadagi professionallik, fidoyilik va ishtiyoqni talab qiladi. Talabalar eng yuqori sifatli ta'lim olishlarini ta'minlash uchun ular yaxshi tayyorlangan, tajribali va o'z ishlariga sodiq bo'lishi kerak.

To'rtinchiidan, ta'limdagi inson omili ham o'quvchilar va xodimlarning farovonligiga xizmat qiluvchi ijobiy maktab madaniyatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Maktab ma'muriyati manfaatdor tomonlar o'rtasida ijobiy munosabatlar, o'zaro hurmat va hamkorlikni rivojlantiruvchi muhitni yaratishi kerak. Bu akademik muvaffaqiyat va hissiy farovonlikka yordam beradigan qulay o'quv muhitini yaratishda juda muhimdir.

Beshinchiidan, inson kapitali sifati va ta'lim omili moliya, jihozlar va texnologiya kabi resurslarni samarali boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Maktab ma'murlari resurslarni samarali va samarali boshqarish uchun yuqori darajadagi texnik va kasbiy malakani talab qiladi. Maktab o'z maqsadlariga minimal isrof va noto'g'ri boshqaruv bilan erishishini ta'minlash uchun ular byudjet tuzish, moliyaviy rejalashtirish va resurslarni taqsimlashda malakali bo'lishi kerak.

Oltinchiidan, ta'limni doimiy takomillashtirishga xizmat qiluvchi samarali siyosat va strategiyalarni ishlab chiqish va amalga oshirishda ta'limda inson omili hal qiluvchi ahamiyatga ega. Talabalar, o'qituvchilar, ota-onalar va jamiyatning ehtiyojlari va intilishlariga javob beradigan siyosatni ishlab chiqish uchun siyosatchilar yuqori darajadagi texnik va kasbiy malakani talab qiladi. Ular siyosatni ishlab chiqish va amalga oshirishda yaxshi ma'lumotga ega, tahliliy va strategik yondashuvga ega bo'lishi kerak.

Ettinchiidan, inson kapitali sifati va ta'lim omili talabalarning jahon iqtisodiyoti muammolari va imkoniyatlariga tayyor bo'lishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

O'qituvchilar va o'quv dasturlarini ishlab chiquvchilar talabalarning jahon iqtisodiyotida muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar bilan ta'minlanishini ta'minlash uchun ta'lim, texnologiya va mehnat bozoridagi so'nggi tendensiya va amaliyotlar bilan tanish bo'lishi kerak.

Sakkizinchidan, ijtimoiy va madaniy xilma-xillikni ta'minlashda ta'limda inson omili ham muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar va ma'murlar talabalarning madaniy va etnik kelibchiqishiga sezgir bo'lishi va xilma-xillikni hurmat qiladigan va nishonlaydigan o'quv muhitini yaratishi kerak. Bu ijtimoiy tenglik, multikulturalizm va ijtimoiy hamjihatlikni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

To'qqizinchidan, inson kapitali sifati va ta'lim omili ta'limda tadqiqot va innovatsiyalarni rag'batlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'qituvchilar, tadqiqotchilar va akademiklar ta'lim tizimi oldida turgan muammolarni hal qilishda ilmiy tadqiqotlar olib borish va innovatsion yechimlarni ishlab chiqish uchun yaxshi tayyorlangan, tajribali va bilimga ega bo'lishi kerak. Tadqiqot va innovatsiyalar talabalarda ijodkorlik, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Va nihoyat, ta'limdagi inson omili va kapitali o'qituvchilar, ma'murlar va yordamchi xodimlarning kasbiy rivojlanishi va o'sishiga yordam berishda muhim ahamiyatga ega. Kasbiy rivojlanish manfaatdor tomonlarning ta'lim sohasidagi so'nggi tendentsiyalar, amaliyotlar va texnologiyalardan xabardor bo'lishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Bu ta'lim xizmatlari sifatini oshirish va doimiy takomillashtirishga yordam beradi.

Natija

Ta'lim tizimida yetakchining o'рни juda muhim. Ta'lim tizimidagi etakchi o'quvchilarning rivojlanishi va o'sishi uchun javobgardir. Ushbu tizimdagi rahbarlar o'quv dasturlarini ishlab chiqish, akademik standartlarni belgilash va barcha o'quvchilarning sifatli ta'lim olishini ta'minlashga mas'uldirlar.

Ta'lim tizimidagi rahbarlar, shuningdek, o'qituvchilar va talabalarning ilmiy yutuqlarga erishishlari uchun zarur resurslarni taqdim etishlari kerak. Bunga o'qituvchilarning eng yangi o'quv materiallari va o'quv texnologiyalaridan foydalanishini ta'minlash kiradi. Ta'lim tizimidagi rahbarlar o'quvchilarning darsliklar, kompyuterlar va boshqa o'quv materiallari kabi resurslardan foydalanish imkoniyatini ta'minlash uchun ham mas'ul bo'lishi kerak.

Ta'lim tizimidagi rahbarlar mukammallik madaniyatini tarbiyalashi va barcha o'quvchilarning o'qishga jalb qilinishini va motivatsiyasini ta'minlashi kerak. Bu rahbarlardan turli talabalar populyatsiyasining ehtiyojlarini qondirish uchun moslashtirilgan ta'lim dasturlarini taqdim etishni talab qiladi. Rahbarlar, shuningdek, barcha talabalarning sport, musiqa va drama kabi darsdan tashqari mashg'ulotlarda qatnashish imkoniyatini ta'minlash uchun javobgar bo'lishi kerak.

Ta'lim tizimida rahbarlar kuchli muloqot qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. Ular o'quvchilar, o'qituvchilar, ota-onalar va jamiyat bilan samarali muloqot qila olishlari

kerak. Muloqot ijobiy maktab madaniyatini shakllantirish va barcha manfaatdor tomonlarning maktab siyosati va tashabbuslari haqida xabardor bo'lishini ta'minlashning kalitidir.

Ta'lim tizimidagi rahbarlar ham kuchli muammolarni hal qilish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. Ular maktab jamoasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni aniqlash va hal qilish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Bu zo'ravonlik, akademik natijalar va intizom kabi masalalarni o'z ichiga oladi. Rahbarlar ham ushbu muammolarni samarali hal etish yo'llarini aniqlab olishlari va amalga oshirishlari kerak. Ta'lim tizimidagi rahbarlar ham boshqalarni ilhomlantira olishi va rag'batlantirishi kerak. Ular o'rnak bo'lishlari va ta'limga bo'lgan ishtiyoqini va talabalarning muvaffaqiyatini namoyish etishlari kerak. Rahbarlar, shuningdek, talabalar, o'qituvchilar va xodimlarning yutuqlarini tan olishlari va nishonlashlari kerak.

Ta'lim tizimidagi rahbarlar ham shaffof va mas'uliyatli bo'lishi kerak. Ular fikr-mulohazalar uchun ochiq bo'lishi va talabalar, o'qituvchilar va ota-onalarning tashvishlarini tinglashga tayyor bo'lishi kerak. Rahbarlar maktab va uning o'quvchilari faoliyati uchun ham javobgar bo'lishi kerak. Bu barcha talabalarning akademik standartlarga javob berishiga ishonch hosil qilish va maktab xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini ta'minlashni o'z ichiga oladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytish mumkinki, ta'lim tizimida yetakchining o'rni hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ta'lim tizimidagi rahbarlar o'qituvchilar va talabalar uchun zarur resurslarni ta'minlashi, mukammallik madaniyatini tarbiyalashi, barcha talabalarni jalb qilishi va rag'batlantirishi kerak. Ta'lim tizimidagi rahbarlar ham kuchli muloqot qobiliyatiga, muammolarni hal qilish qobiliyatiga, boshqalarni ilhomlantirish va rag'batlantirish qobiliyatiga ega bo'lishi, shaffof va mas'uliyatli bo'lishi kerak. Samarali etakchilik bilan maktablar barcha o'quvchilar uchun sifatli ta'lim berishlari va ularni muvaffaqiyatli kelajakka tayyorlashlari mumkin. Ta'limni boshqarish jarayonining muvaffaqiyatida ta'limda inson omili va kapital muhim ahamiyatga ega. Inson kapitali va omili sifati o'quv dasturlarini ishlab chiqish, ko'rsatmalar berish, resurslarni boshqarish, siyosatni ishlab chiqish, ijtimoiy va madaniy xilma-xillik, tadqiqot va innovatsiyalar hamda malaka oshirishda muhim ahamiyatga ega. Shu sababli, ta'lim muassasalarining inson kapitali va omillarini rivojlantirishga sarmoya kiritishi, ular talabalar, o'qituvchilar, talaba va o'qituvchilarning talab va intilishlariga javob beradigan sifatli ta'lim xizmatlarini taqdim etishini ta'minlashi muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. “Inson kapitaliga e'tibor — asosiy vazifa” Lutfiya QODIROVA
<https://yuz.uz/uz/news/inson-kapitaliga-etibor--asosiy-vazifa>
2. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 23.09.2020 yildagi O'RQ-637-son

3. “Ta’lim iqtisodiyoti” M.F.Hakimova, F.S.To’rabekov Toshkent-2021